

POVEȘTEA LUI CRISTOFERUS: UN AURAR BRAȘOVEAN DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVI-LEA

Lidia Gross*

Abstract: *The present study reconstructs the professional path of Cristoferus, a master goldsmith from the city of Brașov, who followed a conventional route for a craftsman of his time (late-15th to early-16th centuries), but by reprehensible acts, has deviated from the ethical model based on the values of Christian morality, becoming „a case”. The reconstruction of the specific „case” is based on a few documents / letters that the goldsmith' guilds from Bács and Szeged send to the goldsmiths' guild in Brașov, pieces that are of particular relevance in terms of content but also of the practice of writing within craftsmen communities. Accused of stealing and inciting to steal, Cristoferus hardly managed to reintegrate into the craft and urban community he was a part of.*

Keywords: goldsmiths' guild, crime, punishment, moral norm, Brașov, Cristoferus

Reconstituirea „poveștii” lui Cristoferus, pornește de la câteva date, pe care sursele edite ni le oferă¹; sunt relativ puține, dar relevante pentru a reface, cel puțin traiectul profesional al personajului: un traseu convențional pentru un meșteșugar al timpului, dar care, prin fapte „reprobabile”, se abate de la modelul etic, fundamentat pe valorile moralei creștine, pe care societatea medievală îl promovează, devenind un „caz”. Înainte de a puncta principalele aspecte ale „cazului”, precizez că prezentarea acestora se face pe baza unui „dosar” incomplet, din investigația noastră lipsind sursele, probabil existente, din arhivele din Bács și Szeged, unde Cristoferus ajunge pentru a-și desăvârși măiestria profesională.

Cristoferus este un *inhabitant* (sau *incola*) al orașului Brașov², fapt ce îl situează în pătura de mijloc a orașului, ca posesor de casă (locuință) și plătitor al unui impozit anual între 1 și 2 florini³. Ca reprezentant al acestei categorii urbane, care include micii negustori și meșteșugari, Cristoferus nu are posibilitatea de a accede la vreo funcție în conducerea orașului, acestea fiind rezervate, după cum se știe, patriciatului, alcătuit din *cives*. Din această perspectivă, „status”-ul lui se deosebește de cel al colegului său de breaslă, Antonius, *magister aurifaber*, un alt personaj în povestea noastră, pe care îl regăsim aproape trei decenii (între 1507-1534) ca *civis iuratus*, îndeplinind numeroase misiuni în numele magistratului⁴.

* Cercetător științific II, dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca al Academiei Române; e-mail: lgross2009@hotmail.com

¹ Actul din 9 februarie 1512, Bács, în *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, IX Band, *Zunfturkunden 1420-1580* (în continuare: *Quell. Kronst.*), beabteit von Gernot Nussbächer und Elisabeta Marin, Kronstadt, Aldus Verlag, 1999, p. 101-102; actul din 14 februarie 1512, Szeged, în: *Ibidem*, p. 108-111.

² Act emis de Vladislav, regele Ungariei, la 19 martie 1513, în: *Ibidem*, p. 115-116.

³ Philippi, Maja, *Die Bürger von Kronstadt im 14. und 15. Jahrhundert. Untersuchungen zur Geschichte und Sozialstruktur einer siebenbürgischen Stadt im Mittelalter*, Bukarest, 1986, p. 142.

⁴ Stenner, Friedrich, *Die Beamten der Stadt Brassó*, Brassó/Kronstadt, 1916, p. 51.

Este german, născut din părinți legitimi și creștini și a prezentat suficiente dovezi breslei că a slujit bine și până la capăt meșterului său în anii de ucenicie („Ler Jar”). A trecut la treapta următoare în ierarhia breslei, cea de calfă („Gesel”, *famulus*)⁵, primind cognomenul *aurifaber* / „Goldsmitt”, cognomenul conferit de meșteșug atribuindu-se deja calfei. Nu știm dacă, sau cât timp, a lucrat în calitate de calfă la Brașov, dar știm că în călătoria sa profesională (Wanderschaft) (o opțiune, dar nu o obligație pentru o calfă), poposește în orașul (târgul) Bács (comitatul Bács), în atelierul meșterului Blasius, ca *servus* (lucrător cu plată, angajat⁶). Aici, i se dă să confecționeze, la un moment dat, o agrafă „vulgariter *Naffa*”, din argintul meșterului, după care părăsește atelierul, luând agrafa cu el. Meșterul Blasius înștiințează, printr-o scrisoare, breasla aurarilor din Brașov, despre fapta reprobabilă a calfei⁷. Consecințele acestei scrisori, după cum vom vedea, se vor activa câțiva ani mai târziu, când Cristoferus este deja meșter.

De la Bács, Cristoferus se îndreaptă spre Szeged (comitatul Csongrád), unde ajunge în atelierul meșterului Johannes Nemeth *in servicio sociatus*. Nu știm cât a stat în acest oraș, de unde pleacă pripit și fără explicații, după ce a fost acuzat de implicarea în furtul unor bucăți de argint din atelierul meșterului, ca autor moral/instigator, furtul fiind efectiv săvârșit de un ucenic (*approdianus*). Ucenicul vinovat a mărturisit, de asemenea, că banii obținuți din vânzarea argintului i-a dat lui Cristoferus, care i-a și cheltuit, pe băutura și tras cu săgeata (*sagitare*)⁸. Tot atunci „după câteva zile” a sosit de la Bács *aliqua mala fama* cu privire la Cristoferus și meșterii aurari din Szeged îi cer calfei „să-și îndrepte treburile”, mai întâi la Bács și apoi, odată revenit, la ei. Acesta, însă, părăsește orașul, întorcându-se la Brașov. Nu știm ce sau dacă, au aflat aurarii din Brașov despre culpele lui Cristoferus, chiar și plecarea fără explicații reprezentând o vină; cel puțin despre una ar fi trebuit să știe din scrisoarea pomenită a aurarilor din Bács. Cert este că îndeplinind cerințele prevăzute de reglementările breslei, anume, plătind ospățul datorat meșterilor și prezentându-și lucrarea de măiestrie: un potir, o matrice sigilară (tipar sigilar) care reprezintă un scut și un coif, și un inel „Krausen” din aur⁹, Cristoferus devine meșter cu

⁵ Sunt prevederi care apar în Statutul breslei aurarilor emis de sfatul orașului Brașov, din care face parte și *Antonius Goldsmitt*, din anul 1511, cu siguranță anterioare acestui an. În: *Ibidem*, p. 93.

⁶ Termenul *servus* (și *servus mercenarius*) este întâlnit în mediul meșteșugăresc și cu sensul de „lucrător cu plată/angajat”. (Vezi: Pascu, Ștefan, *Meșteșugurile în Transilvania până în secolul al XVI-lea*, București, 1954, p. 289; Goldenberg, Samuel, *Clujul în secolul al XVI-lea. Producția și schimbul de mărfuri*, București, 1958, p. 175. Termenul se aplică acelor calfe care, în anumite împrejurări, sunt angajate temporar pentru executarea unor lucrări. În documentele emise de breasla aurarilor din Bács, termenul folosit pentru „calfă” este cel de *socius*. Este evident că personajul nostru a fost angajat în calitate de altceva, altfel nu ar fi fost utilizat cuvântul *servus*; dar nu ca „slugă” cum a fost tradus.

⁷ Scrisoarea la care se face referire în cea emisă de aurarii din Bács la 2 august 1512, (*Quell. Kronst.*, IX, p. 106) nu s-a păstrat.

⁸ *Ibidem*, p. 109.

⁹ Statutul breslei aurarilor din 1511, în: *Ibidem*, p. 93 Semnalăm o eroare în traducerea articolului privind lucrarea de măiestrie, datorată, probabil și lipsei cuvântului „Sigill” din text; este tradus astfel: „să facă pentru lucrarea de meșter un potir, un scut, un coif și un inel Krausen”. Potrivit lui Gyárfás Tihamér, *A brassai övösség története*, Brassó, 1912, p. 64, este vorba de o matrice sigilară/tipar sigilar, fapt specificat în textul statutelor ulterioare (în care e precizat „ein Sigill mit einem Helm und Schild”), aceasta fiind o probă care dovedea că aspirantul la treapta de meșter mânuiește (sau nu) cu măiestrie dalta.

drepturi depline în breaslă, unde, timp de 4 ani va fi socotit meșter tânăr (fără drept de a-și angaja ucenici și calfe)¹⁰.

În anul 1509 el este, deja, meșter, (nu știm dacă e meșter încă tânăr, sau nu): este anul în care împreună cu Antonius *aurifaber*, deja pomenit, lucrează la executarea comenzii făcute de Mihnea, domnul Țării Românești și soția sa Voica, pentru zestrea fiicei lor, Ruxandra. Este vorba de 24 de cești din argint aurit (materialul a fost trimis de solicitant)¹¹, în valoare de 127 de mărci și 7 pisete (1 pisetă = jumătate dintr-o marcă), sumă din care sfatul orașului i-a plătit astfel, pe cei doi aurari, la data de 24 iulie 1510: lui Antonius i s-au dat 70 de mărci fără 15 pisete, iar lui Cristoferus 57 de mărci și 23 de pisete¹². Comanda a fost executată, dar din scrisoarea doamnei Voica, văduva domnitorului, adresată magistratului orașului Brașov, la 7 septembrie 1511, reiese că a primit doar 23 de cești; după cum a fost înștiințată de membrii sfatului una a fost luată de Mircea, fiul ei și al lui Mihnea¹³. (Acesta a trăit mult timp în Brașov, făcându-le brașovenilor „multe mizerii în viață” după cum reiese din scrisoarea lui Neagoe Basarab din 20 octombrie 1519, prin care le anunța acestora, cu bucurie, moartea fostului pretendent la tron¹⁴).

Nu știm de ce, Cristoferus părăsește Brașovul, probabil după ce a fost plătit pentru lucrare, în cursul anului 1510, și revine la Szeged, unde își angajează calfe și ucenici, dar nu pentru mult timp, deoarece reprezentanții breslei aurarilor îi interzic practicarea meșteșugului ca unui răzvrătit, calfele și ucenicii săi fiind amendați deoarece acceptaseră să lucreze pentru unul a cărui vină era cunoscută. Decizia lor e argumentată cu fapte petrecute în urmă cu ani: este vorba de plecarea intempestivă, fără justificare și fără clarificarea situației, atunci când Cristoferus, calfă călătoare, a fost învinovățit de instigare la furt: *et ideo deposueramus artem tuam sicuti artem unius ribaldi*¹⁵.

În aceste împrejurări, se întoarce la Brașov, unde acuzele, învinuirile aduse lui de unii membri ai breslei, îndeosebi de către două calfe originare din Sibiu, Gallus și Iacobus, dar și de către meșterul Ludovicus, determină, în cele din urmă, o clarificare a situației¹⁶. Astfel se justifică prezența meșterului Cristoferus la Bács și ulterior la Szeged, la începutul lunii februarie 1512, împreună cu meșterul Antonius *aurifaber*, acesta din urmă în calitate de reprezentant al breslei brașovene dar și al orașului (fiind *iuratus civis*).

Prezente la Bács, în data de 9 februarie 1512, în fața breslei aurarilor și ai sfatului orașului, părțile reprezentate, pe de o parte, de Blasius *aurifaber*, meșterul păgubit, care îndeplinește acum și funcția de *iudex civitatis Bachiensis*, iar, pe de altă parte, de meșterii aurari din Brașov, Antonius și Cristoferus, acesta din urmă ca pârât și vinovat (*tanquam*

¹⁰ Statutul breslei aurarilor din 1511: „de asemenea nici un meșter să nu angajeze vreun ucenic dacă nu a fost meșter timp de patru ani ...”, în: *Quell. Kronst.*, IX, p. 93.

¹¹ Meteș, Ștefan, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Ardealul*, Sighișoara, 1921, p. 109; Bielz, Julius, *Arta aurarilor sași din Transilvania*, București, 1957, p. 12.

¹² *Quell. Kronst.*, I, *Rechnungen*, Kronstadt, 1886, p. 190.

¹³ *Ibidem*, IX, p. 96.

¹⁴ Meteș, Ștefan, *op.cit.*, p. 110.

¹⁵ *Quell. Kronst.*, IX, p. 109.

¹⁶ *Ibidem*, p. 106-107 și p. 108-109.

reus et culpabilis), ajung, prin intervenția pacificatoare a „oamenilor buni” (*medio bonorum virorum*) la împăcare, „vina” lui Cristoferus fiind răscumpărată cu 8 florini, valoarea estimată a argintului folosit pentru agrafa „Naffa”. Obligându-se să plătească această sumă meșterului Blasius, acesta îl „iartă de aproape toate greșelile sale”. Ca urmare a înțelegerii și împăcării părților (care se obligă, sub pedeapsa plății a 40 de florini, că nu vor mai deschide pricina), breasla aurarilor din Bács a dat această scrisoare de descărcare (*littere expeditorie*) meșterului Cristoferus, ca dovadă a dezvinovățirii sale¹⁷.

Câteva zile mai târziu, în 14 februarie, aflat, împreună cu același meșter Antonius, în casa breslei aurarilor din Szeged, meșterul Cristoferus este, în sfârșit pregătit să-și clarifice situația, declarând *cum magna voce*: „Domnii mei respectați, dacă eu, de atunci până acum, nu am putut veni la voi, acum însă, sunt gata pregătit să mă dezvinovățesc cu jurământ”¹⁸. El neagă toate acuzațiile prin mărturie proprie (*sua fide*) și jurământ, susținând că ucenicul a furat din atelierul meșterului Johannes Nemeth, nu la îndemnul lui, ci din proprie inițiativă, și că acela mai avea la activ un furt săvârșit în atelierul unui meșter din Timișoara, de la care a și fugit după săvârșirea faptei. Considerând că declarația și jurământul meșterului Cristoferus sunt suficiente pentru susținerea nevinovăției sale, breasla aurarilor din Szeged întocmește această scrisoare de descărcare pentru a fi adusă la cunoștința breslei aurarilor din Brașov¹⁹.

Am putea crede că cele două scrisori de dezvinovățire (februarie 1512) pun capăt problemelor meșterului aurar, dar după cum vom vedea, situația tulbure a acestuia este pe departe de a fi clarificată. Întors la Brașov, Cristoferus nu prezintă aceste scrisori nici țeh-meșterului (starostelui) și nici nu le pune la locul lor în casa breslei, ci „mai degrabă le ține în traista sa, iar dacă le va ține mereu în traistă, nimeni nu va putea să înțeleagă adevărul” se menționează într-una dintre scrisori²⁰. În această împrejurare „vorbele rele” au continuat să circule pe seama meșterului, vehiculate îndeosebi de cei doi sibieni, amintiți deja, Gallus și Iacobus, calfe la Brașov, și de către meșterul Ludovicus. În loc să se justifice cu dovezile scrise avute asupra sa, Cristoferus reacționează violent „prin vorbe și fapte”, atacându-l îndeosebi pe Gallus, pe care îl acuză de calomnie. Nici Gallus, și nici ceilalți nu se fac vinovați de nimic, susțin reprezentanții breslei din Bács, atâta timp cât meșterul Cristoferus nu și-a prezentat actele doveditoare *coram omnibus magistris aurifabris et sociis et parvulis*, deci în fața comunității meșteșugărești din care făcea parte²¹.

Ca urmare a acestei situații în care învinuirile reciproce nu au conținut, în luna august a aceluiași an, 1512, breslele aurarilor din Bács (2 august) și Szeged (26 august) mai trimit breslei brașovene câte o scrisoare, de data aceasta la cererea meșterului Ludovicus, și a celor două calfe, Gallus și Iacobus, acuzați de către meșterul Cristoferus de defăimare, *pro eorum expedicione et verificacione*²².

¹⁷ *Ibidem*, p. 101-102.

¹⁸ *Ibidem*, p. 110.

¹⁹ *Ibidem*, p. 103-104.

²⁰ *Ibidem*, p. 109.

²¹ *Ibidem*, p. 107.

²² *Ibidem*, p. 106-107 și p. 108-111.

Nici aceste din urmă scrisori, care reconfirmă nevinovăția lui Cristoferus și totodată îi reabilitează pe „calomniatori”, nu aplanează conflictul din interiorul breslei brașovene, care refuză să îl mai primească în mijlocul ei, interzicându-i practicarea liberă a meșteșugului. Nu știm prin ce împrejurare „cazul” său ajunge la cunoștința lui Vladislav al II-lea, regele Ungariei, prin intermediul lui Nicolae de Herend, tezaurarul acestuia (*relatio egregii Nicolai Herendi, thesaurarius regie maiestatis*)²³. Intervenția a dat roade căci, prin intermediul unei scrisori datate 13 martie 1513, regele poruncește sfatului orașului Brașov și breslei aurarilor „să îl readucă și să îl repună pe meșterul Cristoferus în starea lui de mai înainte (*in suum priscum statum, locum et honorem*), să i se redea dreptul lui de meșter pentru a-și putea profesa liber meseria, susținându-și porunca cu existența acelor scrisori (de la Bács și Szeged) care îi dovedesc pe deplin nevinovăția (*et se suamque innocentiam testimonio earundem litterarum sufficienter eciam expurgasset*)²⁴.

Se pare că porunca fermă a regelui (*et aliud nulla ratione facere presummatis*) a avut efect, căci numele lui Cristoferus apare înscris în Registrul meșterilor defuncți, fapt ce sugerează că avea calitatea de membru al breslei în momentul morții. Registrul, ce debutează în anul 1615²⁵, recuperează întreaga moștenire a breslei aurarilor, de peste o sută de ani, cuprinzând toți meșterii decedați până în acel an, practică frecventă în registrele breslelor, în spiritul acelei *memoria* pe care o promovează și care contribuie, în cele din urmă, la consolidarea propriei identități.

Astfel se încheie povestea lui Cristoferus, care pentru Gyárfás Tihamér constituie un bun exemplu pentru a fi inclus în capitolul intitulat „Despre pedepse” din monografia sa consacrată istoriei aurarilor din Brașov²⁶.

Povestea se încheie, dar întrebările rămân. Și poate cea mai justificată este, în ce măsură aurarul Cristoferus a fost, sau nu, vinovat de săvârșirea acestor fapte (furt și instigare la furt) și în ce măsură a fost victima unor defăimări (calomnii) propagate, nu se știe din ce cauză, de către confracții săi din breaslă ?

Defăimarea/calomnia (acțiunea în sine) nu este acceptată nici în cadrul comunităților meșteșugărești, după cum o dovedesc articolele prevăzute în statute sau reglementări ale breslelor, pentru pedepsirea acesteia. Este o culpă care poate compromite o persoană, fapt deloc de neglijat într-o comunitate în care cinstea, integritatea sunt revendicate drept condiții ale calității de membru, și care are repercusiuni și asupra făptuitorului/calomniatorului (care este supus pedepsei), dar și asupra celui denigrat, care pentru a se „curăța” (*expurgare*) are nevoie de o „scrisoare de reabilitare”, act oficial emis de breaslă²⁷.

²³ Ca pură speculație menționăm că Nicolae de Herend este atestat în anul 1504 în calitate de *camerarius salium camere Zegeiensis (Magyarország világi archontológiája, II, Budapest, 2017, p. 96)*. Este posibil să se fi cunoscut, căci tot pe atunci Cristoferus era calfă în atelierul lui Johannes Nemet. ? Nicolae de Herend a fost tezaurar în anii 1512-1513 (*Ibidem, I, p. 133*).

²⁴ *Quell. Kronst.*, IX, p. 115-116.

²⁵ Gyárfás, Tihamér, *op. cit.*, p. 81.

²⁶ *Ibidem*, p. 187-188.

²⁷ De exemplu, scrisoarea breslei tăbăcarilor din Buda adresată breslei similare din Sibiu (1522), cu privire la reabilitarea lui Paul Ppoldner, calfă din Sibiu, pe nedrept defăimat de o altă calfă sibiană, aflată și ea la Buda. În: *Quellen zur Geschichte Hermannstadt, II. Band, Handel und Gewerbe in Hermannstadt und in den Siebn Stühlen (1224-1579)*, Hrsg. von Monica Vlaicu u.a., Hermannstadt/Heidelberg, 2003, p. 278-280.

Furtul este o faptă aspru pedepsită, mai ales în cadrul unui meșteșug care se îndeletnicește cu prelucrarea metalelor prețioase: chiar și procurarea, cumpărarea și prelucrarea argintului și aurului furat, sau obținut prin alt mod necinstit, sunt cu totul interzise. Prezența în atelierul unui meșter a unor metale astfel dobândite trebuie, în mod obligatoriu, anunțată în breaslă; pe lângă aceasta, lunar, reprezentanții breslei controlează atelierul fiecărui meșter pentru a verifica materialul cu care lucrează, neregulile fiind sancționate în cele din urmă cu excluderea: sunt articole care se regăsesc și în Statutul aurarilor brașoveni din anul 1511²⁸.

Dacă primul caz (Bács) în care Cristoforus acceptă plata a 8 florini ca răscumpărare a pagubei și implicit ca preț al reabilitării sale, nu ridică semne de întrebare, în cel de-al doilea, în care apare ca autor moral/instigator al faptei, situația este mai delicată deoarece învinuirea sa se bazează pe declarația făcută de către ucenicul (*approdianus*), care a comis efectiv furtul din atelierul meșterului Johannes Nemeth din Szeged. Ucenicul vinovat a fost, de altfel, aspru pedepsit, susțin reprezentanții aurarilor din oraș, *cum magna flagellatione* și alungat din ucenicie și meșteșug „după obiceiul și dreptul breslei noastre” (*iuxta more et iuris czecharum nostrarum*)²⁹. Negarea oricărei implicări, declarată *sua fide*, după cum am văzut, și încredințarea celui vinovat de săvârșirea încă a unui furt (la Timișoara) îi conferă lui Cristoforus credibilitatea necesară dezvinovățirii.

Ne întrebăm de ce Cristoforus, considerându-se nevinovat, având asupra sa scrisorile de dezvinovățire, emise la Bács și Szeged în februarie 1512, nu le folosește ca acte doveditoare, prezentându-le breslei brașovene? De ce le-a ținut *in sua bursa*, după cum precizează una dintre scrisori³⁰, lăsând *mala fama* să se propage în defavoarea lui? De ce meșterul Antonius, care l-a însoțit la Bács și Szeged, și care știa de existența acestor scrisori, nu a intervenit pentru aplanarea conflictului din cadrul comunității aurarilor?

Sigurul vinovat pentru această situație este, cu siguranță, Cristoforus. Personaj indisciplinat, probabil un nonconformist (în sensul actual al termenului); temperament vulcanic cu siguranță a avut, după cum reiese din două dintre scrisorile pomenite, în care este menționată agresivitatea manifestată față de calomniatorii săi³¹, de aceea el este incomod pentru confrăți. Prin faptele sale reprobabile și, mai ales prin, atitudine, Cristoforus este departe de a oferi un exemplu bun de urmat. Lui îi lipsește componenta morală pentru a fi un bun membru al comunității, chiar dacă profesional răspunde cerințelor meșteșugului; de aceea breasla a și încercat să îl elimine. El nu corespunde aceluși model etic pe care orice comunitate meșteșugărească, prin reglementările și statutele proprii, încearcă să îl impună membrilor săi, pentru a deveni deopotrivă buni profesioniști și buni cetățeni ai urbei.

O altă întrebare căreia nu am putut să-i dăm un răspuns mulțumitor este următoarea: dacă, sau ce se știa la Brașov despre „isprăvile” calfei Cristoforus, din moment ce a putut deveni meșter? Ne-a nedumerit faptul că în ciuda scrisorii trimise de aurarii din Bács,

²⁸ *Quell. Kronst.*, IX, p. 93.

²⁹ *Ibidem*, p. 109.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, p. 108 și p. 110.

după plecarea lui Cristoferus din oraș, breasla aurarilor din Brașov nu reacționează imediat și chiar acceptă ca acesta să devină meșter. Desigur, nu știm când a ajuns acea scrisoare la cunoștința aurarilor brașoveni; este posibil, după trecerea lui Cristoferus în categoria meșterilor. Cert este că „trecutul” l-a ajuns din urmă, cauzându-i problemele pe care acesta, într-un final, a fost pregătit să le înfrunte.

Dincolo de cazul în sine, actele oferă informații prețioase despre organizarea profesională a meșteșugarilor, respectiv a aurarilor din orașele și târgurile Ungariei medievale, inclusiv Transilvania (Bács apare în documentele emise de breasla aurarilor de aici drept *civitas*, iar în acul emis de regele Ungariei, Vladislav al II-lea, drept târg *oppidum*). Funcționarea ierarhică a breslei (meșter-calfă-ucenic), organizarea activității profesionale (îndatoriri, drepturi, măsuri punitive) pentru fiecare membru al comunității, relațiile dintre aceste comunități meșteșugărești, raporturile acestora cu administrația orașului sau târgului se regăsesc între aceleași coordonate majore, riguros stabilite de constituțiile urbane. Nu insist asupra acestor elemente deoarece nu ne-am propus o asemenea abordare, dar nu pot să nu consemnez măcar anumite aspecte, care pot conferi temei o perspectivă de abordare mai profundă și nuanțată.

Este vorba de vocabularul (terminologia) profesiei (ne situăm în cadrul aceluiași meșteșug) în care constatăm diferențe în denumirea aceleași categorii profesionale: de exemplu, calfa, apare la Szeged cu termenul *famulus*, la Bács, *socius* sau *famulus*, iar la Brașov *famulus*; ucenicul, la Szeged este *approdianus*, iar la Bács, *parvulus*, la Brașov, *approdianus* etc; atunci cum îl echivalăm pe *servus* ? „Slugă”, cum au făcut traducătorii documentului, numai pentru că acesta este sensul acceptat unanim ? (slugă sau slujitor). Am optat pentru sensul de „lucrător cu plată”, deoarece în documentele de breaslă apar cu acest termen (*servi, servi mercenarii*), cei ce se angajează temporar în atelierul unui meșter, și aici îi avem în vedere pe cei încadrați în categoria calfelor; este un fenomen întâlnit din secolul al XV-lea, tot mai frecvent în veacurile următoare și pe deplin explicabil, în condițiile în care o calfa putea rămâne în această categorie profesională și 10-15 ani, sau chiar toată viața³². Desigur discuția rămâne deschisă. Analiza documentelor ne-a prilejuit constatarea și rectificarea unor erori de traducere: *thesaurarius* tradus prin „mare vistier”, (*magister tavernicorum*) în loc de tezaurar; la articolul privind lucrarea de măiestrie (statutul aurarilor din 1511) este tradus „un scut și un coif”, în loc de o matrice sigilară/sigiliu care reprezintă aceste obiecte; meșterul Antonius este „răposat” într-un document, deși el a trăit până în anii 30 ai secolului al XVI-lea, deoarece adverbul *olim* a fost legat direct de numele lui, dar în context are sensul de „odinioară” etc.

Un alt aspect demn de relevat constă în mobilitatea celor numiți generic *mechanici*: începând de la treapta uceniciei până la cea de meșter aceasta este prezentă în profesiile care o permit, după cum consemnează documentele: aurari străini sunt prezenți în Transilvania, așa cum meșteri din acest spațiu sunt identificați în Europa: la începutul secolului al XVI-lea, în nordul Italiei, sau la Cracovia (cei din Bistrița) etc.³³. După cum relevă documentele, chiar și un meșter putea să lucreze într-un alt oraș, sau târg, dacă era

³² Pascu, Ștefan, *op. cit.*, p. 288.

³³ Gyárfás, Tihamér, *op. cit.*, p. 203-238.

acceptat de breasla similară profesiei lui. Cristoferus este un exemplu și în acest sens: el nu este respins de breasla aurarilor din Szeged, pentru că e străin de oraș (vine din altă parte), ci pentru că a încălcat regulile breslei, ale meseriei, și, deopotrivă ale eticii. (Credem că și în această direcție istoriografia română are destul de recuperat; istoriografia occidentală, prin numeroase contribuții, a demontat imaginea de „sistem ermetic închis” atribuit breslei, descoperind acele particularități care au făcut din aceasta un instrument social integrator, esențial în funcționarea societății urbane, căreia i-a asigurat sute de ani stabilitatea).

„Cazul Cristoferus” este relevant deopotrivă pentru practica scrierii în cadrul comunităților meșteșugărești, familiarizarea, în cele din urmă, a categoriilor profesionale cu semnificația înscrisului. Scrisorile din „dosarul Cristoferus” evidențiază capacitatea breslei, ca instituție specifică organizării profesionale în evul mediu, care beneficiază de personalitate juridică, de a emite înscrisuri întărite cu pecetea proprie, dobândind astfel, calitatea de act oficial.

Scrisorile, alături de mărturia verbală, evocată în cuprinsul uneia dintre scrisori, ca modalitate de informare reciprocă, devin prin autentificarea lor de către bresle dovezi legale, în acest caz ale nevinovăției, valoarea lor probatorie fiind recunoscută, în măsura în care acestea sunt arătate și dobândesc o cunoaștere publică. Dacă nu devin publice, cum s-a întâmplat inițial în cazul lui Cristoferus, rămân fără valoare (pierd efectul ca act juridic): *illas litteras...per nos promixis temporibus datas penitus ignoraverunt ideo in nihilo remanserunt*³⁴.

Aceste scrisori întocmite cu privire la fapte penale demonstrează conștientizarea de către comunitatea meșteșugărească a importanței cuvântului scris în orice împrejurare a activității sale. Mărturia *viva voce*, întărită prin jurământ, este acceptată ca suficientă dovadă (a nevinovăției) de către reprezentanții breslei, dar confirmarea ei în formă scrisă, autentificată cu pecetea proprie, îi conferă legalitatea din punct de vedere juridic.

Scrisorile ajunse la Brașov sunt redactate în limba latină ceea ce presupune prezența unui notar (cunoscător al limbii) atât în redactarea lor cât și la citirea și traducerea lor. Considerăm că este puțin probabilă cunoașterea atât de bine a limbii latine de către cei numiți *mechanici* încât să poată redacta într-o limbă corectă asemenea tip de acte, sau să le poată înțelege sensul. *Magister Nicolaus notarius civitatis Brasoviensis*, de exemplu, transcrie *manu propria* actul din 1513, emis de regele Ungariei, Vladislav al II-lea, în favoarea lui Cristoferus³⁵; și e probabil ca și cele trei scrisori păstrate sub formă de copie contemporană să i se datoreze tot lui. Un anumit nivel de comprehensiune nu poate fi exclus, de exemplu, Registrul confreriei *Corpus Christi* din Sibiu, o confrerie a stării laice, pentru anii 1525-1527 este redactat în limba latină de către Petrus Kirchberger, unul dintre provisorii acesteia, care nu face parte din starea clericală³⁶.

³⁴ *Quell. Kronst.*, IX, p. 107.

³⁵ *Ibidem*, p. 115. *Magister Nicolaus pictor* a fost notar al orașului Brașov între anii 1505-1526 (Stenner, Friderich, *op. cit.*, p. 99.). Moare în anul 1528, răpus de tâlhari la Baia de Criș, alături de alți brașoveni care se întorceau de la Praga (*Quell. Kronst.*, II, Kronstadt, 1889, p. 329).

³⁶ Gross, Lidia, *Confreriile medievale în Transilvania (secolele XIV-XVI)*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, 2009, p. 236-239.

Indiferent de limba de redactare și de cine le scrie efectiv, ele dovedesc familiarizarea meșteșugarilor cu textul și, de asemenea, recunoașterea de către aceștia a actului scris ca modalitate oficială de comunicare în anumite situații legate de activitatea specifică. Înscrierile de acest tip constituie alături de celelalte scripte ale breslelor (respectiv registre și reglementări) o mărturie concludentă a deschiderii asociațiilor profesionale spre practica scrierii, recursul la cuvântul scris devenind tot mai frecvent începând cu veacul al XVI-lea, pentru ca la mijlocul acestuia, după impunerea Reformei religioase, să asistăm la o multiplicare a acestora, îndeosebi în limbile vulgare.